

УДК 338.43.01:334

ІНСТИТУЦІЙНІ ЕФЕКТИ РОЗВИТКУ АГРОХОЛДИНГІВ**Данкевич А.Є., д.е.н.***Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки” УААН*

Проаналізовано діяльність холдингів в аграрному секторі економіки. Досліджено організаційно-економічний механізм побудови агрохолдингів. Проведено детальний аналіз особливостей їх діяльності, форм налагодження виробничих процесів та господарсько-фінансових взаємозв'язків. Доведено, що сучасні інтегровані формування вийшли далеко за межі звичайних організацій, а їхній вплив на розвиток національної економіки країни не є локальним, оскільки досить часто саме вони встановлюють “правила гри” на вітчизняній економічній арені. Встановлено, що активному розвитку агрохолдингів та посиленню їх фінансової стійкості сприяють значні обсяги інвестицій, масштаб діяльності та особливості взаємодії з ринковими інститутами. Висвітлено переваги й недоліки інтегрованих структур та науково обґрунтовано пропозиції щодо перспектив їх подальшого розвитку.

Ключові слова: інтеграція, агрохолдинг, організаційна система господарювання, інституційні ефекти, масштаб виробництва.

The paper analyzed the holding activities in the agrarian sector of the economy and investigates the organization-and-economic mechanism of agroholding construction. It also carries out a detailed analysis of agroholding structure, activity characteristics, forms of organizing production processes and economic-and-financial interrelations. The author proved that present-day integrated formations have gone far beyond the limits of common organizations, and their influence on the development of the country's national economy is not local, since rather often precisely they lay down 'the rules of the game' on the domestic economic scene. A high level of investments, activity scale and peculiarities of interaction with market institutions contribute to the active development of agroholdings and strengthening of their financial soundness has been established. The article elucidates the advantages and disadvantages of integrated structures and scientifically substantiates the suggestions concerning the prospects of their further development.

Key-words: integration, agroholding, the organizational system of management, institutional effects, the scale of production.

Актуальність проблеми. Розвиток організаційно-правових форм господарювання в Україні у сучасних умовах відбувається під впливом апробації різноманітних закордонних моделей, які в переважній більшості

© Данкевич А.Є., д.е.н., 2013

орієнтовані на розвиток фермерських господарств і не враховують особливостей розвитку великотоварного виробництва [2]. Протягом майже двадцяти років трансформаційних процесів, що характеризувались розукрупненням великих підприємств та пошуком оптимальної моделі розвитку, у сільськогосподарському виробництві посилились інтеграційні процеси та почали формуватись великі за масштабом агропромислові об'єднання – холдинги [5]. Вони, як правило, охоплюють виробництво, переробку та реалізацію готової продукції. Важливим є вивчення особливостей аграрних холдингів, їх внеску у розвиток аграрного сектора економіки та розробки науково обґрунтованих пропозиції щодо перспектив їх подальшої діяльності.

Для аграрного сектора інтеграційні об'єднання у даний час особливо важливі, оскільки сприяють входженню до світової економічної системи, прискореному досягненню необхідного рівня конкурентоспроможності. З точки зору оптимізації оподаткування, об'єднання кількох юридичних осіб в холдинг є найбільш ефективним і поширеним у вітчизняній практиці. Ядром інтегрованого формування є керуюча компанія, яка здійснює управління та координує його діяльність [4]. Складовими такого формування є безпосередньо сільськогосподарські і переробні підприємства та організації оптово-роздрібною торгівлі. Агропромислові холдинги набувають вигляду “економіки у економіці” [8]. У їх складі, крім сільськогосподарських товаровиробників, обов'язково є хоча б одне промислове підприємство, а також можуть бути торгівельні, постачальницькі структури, банки, страхові компанії тощо. Дані особливості посилюють їх вплив на розвиток аграрного сектора економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питання формування інтегрованих структур висвітлені у працях І.І. Лукінова, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, С.І. Дем'яненка, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.П. Василенка, М.Ю. Коденської, Ю.О. Нестерчук, О.М. Онищенко, С.І. Сьоміна, Л.В. Тягуненка, В.В. Юрчишина, О.В. Крисального, В.З. Мазлоєва, А.Г. Мазура, М.Й. Маліка, Б.Й. Пасхавера, О.А. Родіонової, В.К. Терещенка, М.А. Хвесика, В.М. Яценка та ін. У той же час виникає необхідність дослідження особливостей функціонування агрохолдингів та їх впливу на формування аграрних інституцій.

Метою роботи є визначення інституціональних ефектів розвитку

аграрних холдингів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розв'язання проблеми інституційних ефектів розвитку агрохолдингів має важливе значення за умов глобалізації вітчизняної економіки. У період 2000–2012 рр. відбувся бурхливий розвиток інтеграційних формувань в аграрній сфері, що призвело до якісно нового їх розвитку та значного розширення сфери діяльності (табл. 1). Нині гостро постало питання про послаблення негативного впливу агрохолдингів на аграрну політику держави, оскільки має місце ситуація, коли вони, набуваючи значної фінансової могутності, виходять з-під державного контролю [10]. В окремих випадках спостерігається навіть посилення їх тиску на інститути державної влади [9].

У науковій літературі тривають суперечки щодо приналежності інтегрованих структур до інститутів. Провівши детальний аналіз їх структури, діяльності, форм налагодження виробничих процесів та господарсько-фінансових взаємозв'язків, ми дійшли висновку, що сучасні інтегровані формування вийшли далеко за межі звичайних організацій, а їхній вплив на розвиток національної економіки країни не є локальним, оскільки досить часто саме вони встановлюють “правила гри” на вітчизняній економічній арені [1]. Активному розвитку агрохолдингів та посиленню їх фінансової стійкості сприяють значні обсяги інвестицій, у тому числі й іноземних, що зумовлює включення України до світових інтеграційних процесів.

Таблиця 1. Основні показники фінансово-господарської діяльності вітчизняних агрохолдингів за 2011 р., млн грн

Назва агрохолдингу	Валовий дохід	ЕВІТДА	Чистий прибуток	Рентабельність, %	
				по ЕВІТДА	по чистому прибутку
Україна, середнє значення	5 967,1	1 808,0	1 383,2	48,7	37,5
у т.ч.: “Кернел”	15 165,4	2 475,7	1 804,8	16,3	11,9
“МРХ”	7 538,8	2 595,5	1 717,0	33	21,0
“Авангард”	3 513,8	1 549,3	1 477,4	44	36,0
“Астарта”	2 323,9	1 070,1	846,5	46	36,0
“Мрія”	1 293,7	1 349,6	1 070,1	104,3	82,7

Джерело: власні розрахунки на основі офіційної інформації агрохолдингів.

Поняття інституційних ефектів розвитку агрохолдингів є багатоаспектним та багатокомпонентним, тому їх доцільно об'єднати у шість основних груп: інвестиційні, управлінські, організаційні, кадрові, фінансові та соціальні (рис.1).

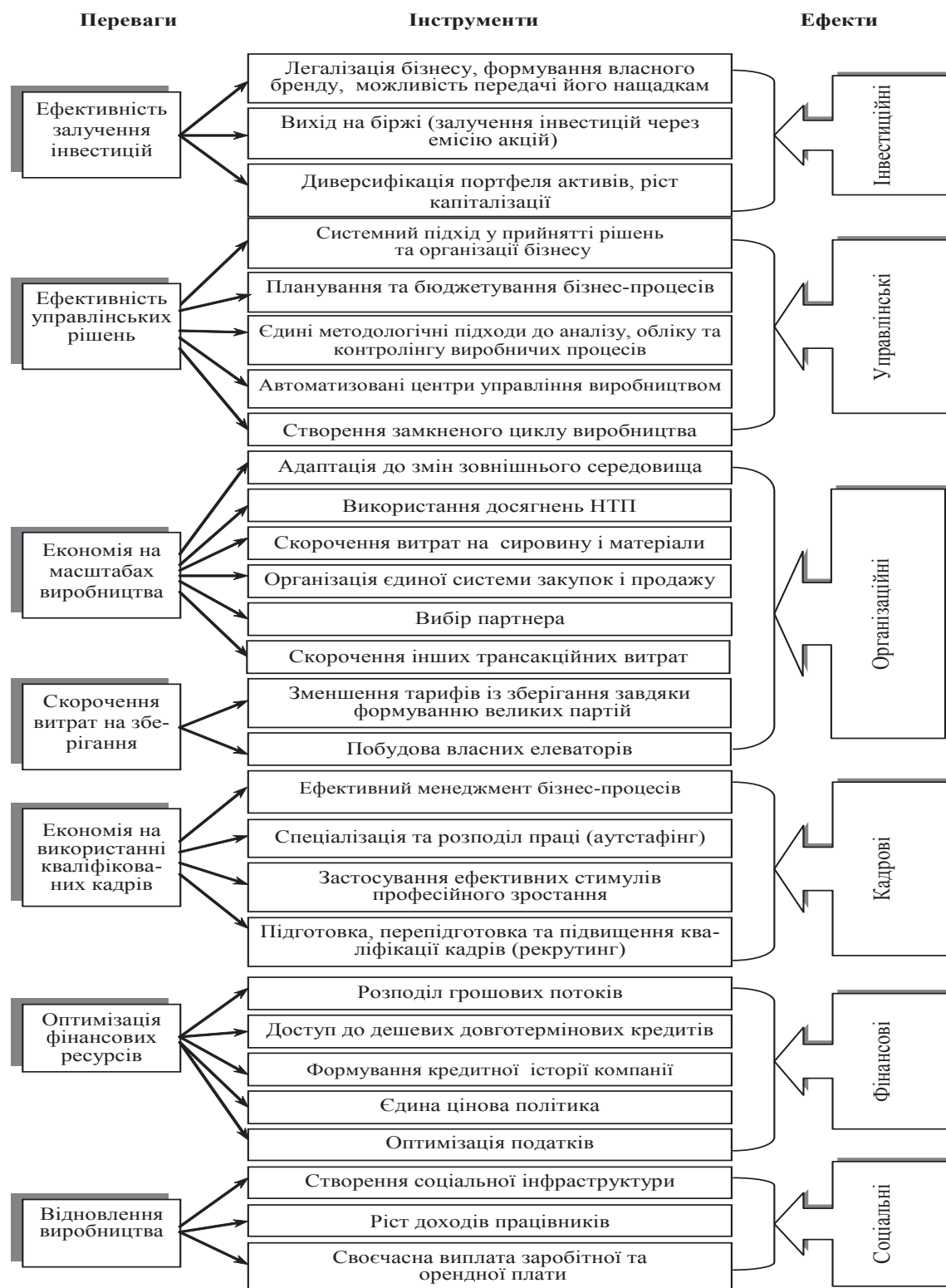

Рис. 1. Основні переваги розвитку агрохолдингів та шляхи їх забезпечення

Джерело: дослідження автора.

Процесу інтеграції, як правило, притаманне утворення так званого “агропромислового ланцюга”. Взаємодіючи, господарські структури, які є ланками такого ланцюга, мають досить високі економічні показники, що зумовлено отриманням додаткових інституційних ефектів від їх господарської діяльності [11].

Інвестиційний ефект проявляється через механізм залучення інвестицій. Інструменти створення інвестиційного ефекту, на нашу думку, такі: легалізація бізнесу, формування власного бренду та можливість передачі його нащадкам, що робить його привабливішим; вихід на біржі, що дозволяє залучати інвестиції через емісію акцій; диверсифікація портфеля активів, ріст капіталізації.

Управлінські ефекти забезпечуються у результаті прийняття ефективних організаційних рішень. З цією метою при налагодженні механізму управління агрохолдингу використовуються: системний підхід до прийняття рішень та організації бізнесу; планування та бюджетування бізнес-процесів; єдині методологічні підходи до аналізу, обліку та контролінгу виробничих процесів; автоматизовані центри управління виробництвом; створення замкнутого циклу виробництва [7].

Організаційні ефекти полягають в економії на масштабах виробництва та скороченні витрат на зберігання. У той же час економія на масштабах виробництва забезпечується через: швидку адаптацію до змін зовнішнього середовища; використання досягнень науково-технічного прогресу; організацію єдиної системи закупок і продажу; можливість вибору вигідного партнера; скорочення витрат на сировину і матеріали; скорочення інших трансакційних витрат.

Слід відмітити, що активний розвиток агрохолдингів об’єктивно сприяє ефективному проникненню досягнень науково-технічного прогресу до всіх ланок агропродовольчого ланцюга, а також є основою уніфікації технологічних процесів і, як наслідок, – підвищення ефективності аграрного виробництва в цілому. Розвиток агрохолдингів забезпечує підвищення ефективності господарської діяльності за рахунок скорочення трансакційних витрат. Під трансакційними витратами діяльності слід розуміти витрати, що виникають у результаті обміну права власності на сільськогосподарську продукцію і сировину в процесі її купівлі-продажу [12].

Скорочення витрат на організацію постачання сировини та матеріалів здійснюється через формування спільних закупівель для певної ланки

інтегрованих підприємств або шляхом залучення логістичних центрів і зумовлює створення організаційного ефекту діяльності агрохолдингу. Скорочення витрат на зберігання досягається шляхом: зменшенню тарифів із зберігання при формуванні великих партій та побудові власних елеваторів.

Зменшення витрат на зберігання товарно-матеріальних цінностей вимагає розробки та прийняття відповідних управлінських рішень щодо нормування запасів, узгодження плану закупівель з планом виробництва або продажу (торгівля), сегментації клієнтів при реалізації і створенні систем пріоритетів при комплектації і доставці замовлень, що, у свою чергу, сприяє підвищенню ефективності роботи із замовниками.

Економія на застосуванні кваліфікованих кадрів включає: ефективний менеджмент бізнес-процесів; спеціалізацію та розподіл праці (аутстафінг); застосування ефективних стимулів професійного зростання; підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів. В умовах сучасних агрохолдингів існує можливість залучення найбільш кваліфікованих кадрів з урахуванням їх спеціалізації, яка дозволяє працівникові концентруватись на виконанні конкретних завдань та сприяє підвищенню оперативності їх виконання.

Ефект від застосування кваліфікованих кадрів проявляється у підвищенні ефективності роботи персоналу з одночасним регулюванням рівня заробітної плати співробітників та зумовлює: оптимізацію чисельності персоналу на основі трудомісткості бізнес-процесів (нормування трудових ресурсів); прийняття керівним апаратом рішень про ефективність діяльності співробітників, що призводить до необхідності перегляду існуючих показників ефективності їх роботи та посилення мотивації співробітників на досягнення кращих фінансових результатів роботи підприємства.

Фінансові ефекти проявляються в оптимізації фінансових ресурсів та забезпечуються шляхом: розподілу грошових потоків; доступу до дешевих довготермінових кредитів; формування кредитної історії компанії; єдиної цінової політики; оптимізації податків. Соціальний ефект забезпечується завдяки відновленню виробництва та характеризується: створенням соціальної інфраструктури; зростанням доходів працівників; своєчасною виплатою заробітної та орендної плати.

Таким чином основними інституційними ефектами розвитку агрохолдингів є зниження собівартості виробництва товарів, робіт, послуг, що забезпечується: впровадженням передових технологій, які ско-

рочують ресурсоемність, трудомісткість шляхом автоматизації процесів виробництва, нормування витрат паливно-енергетичних ресурсів; скороченням витрат на зберіганням товарно-матеріальних цінностей шляхом розробки та прийняття окремих управлінських рішень; скороченням трансакційних витрат, масштаб виробництва. Проаналізувавши інституційні ефекти діяльності агрохолдингів варто відмітити, що вони мають значний вплив на формування сучасних тенденцій розвитку аграрного сектора економіки.

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку агрохолдингів, результати дослідження показують, що ряд компаній з різних причин повністю чи частково у перший рік не розпочали виробничу діяльність на орендованих землях. Характерним для агрохолдингів є запровадження монокультури та недотримання науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності. Значна їх частина сплачує податки в бюджети територіальної громади за місцем своєї державної реєстрації, що призводить до скорочення надходжень у місцеві бюджети.

Висновки. Створення агрохолдингів є моделлю подальшого розвитку аграрного сектора економіки України, що дозволить вивести його на якісно нову траєкторію стабільного, високоефективного та конкурентоспроможного функціонування і вирішити пріоритетні завдання, а саме: продовольчу проблему, досягнути раціональних норм споживання основних продуктів харчування усіма верствами населення країни, збільшити експортний потенціал вітчизняного аграрного сектора. Крім того, ця стратегія покликана відродити вітчизняне сільськогосподарське виробництво, забезпечити комплексний благоустрій, соціально-економічну й екологічно зрівноважену трансформацію сільських територій і поселень.

Для реалізації конкурентних переваг агрохолдингів необхідно здійснювати аграрну політику, яка повинна стати пріоритетом в системі економічних перетворень. Насамперед це стосується розробки стратегії розвитку сільського господарства, удосконалення земельного законодавства та врегулювання відносин власності, кредитування розвитку інфраструктури аграрного ринку та захист вітчизняного товаровиробника. Державна позиція в питаннях ефективного використання земель сільськогосподарського призначення має бути спрямована на законодавче встановлення норми штрафних санкцій за невикористання земель.

Реалізація згаданих напрямів регулювання розвитку холдингів

забезпечить раціональне, високоефективне використання земель сільськогосподарського призначення, збереження і примноження їх продуктивності та дозволить реалізувати експортний потенціал країни, сприятиме розвитку всіх галузей аграрного сектору, сільської місцевості та інфраструктури, створенню нових робочих місць, а також підвищить інвестиційну привабливість сільськогосподарського виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИЙ ДЖЕРЕЛ

1. Авдашева С. Б. Хозяйственные связи в российской промышленности: проблемы и тенденции последнего десятилетия / С. Б. Авдашева – М. : ГУ-ВШЭ, 2000. – 186 с.
2. Андрійчук В. Г. Капіталізація сільського господарства: стан та економічне регулювання розвитку: [монографія] / Андрійчук В. Г. – Ніжин : ТОВ В-во “Аспект-Поліграф”, 2007. – 216 с.
3. Дем’яненко С. І. Менеджмент аграрних підприємств : [навч. посібник] / С.І. Дем’яненко. – К. : КНЕУ, 2005. – 347 с.
4. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk.tid>
5. Єранкін О. О. Формування агропромислових формувань в Україні: глобалізаційний і маркетинговий аспект / О. О.Єранкін // Вчені записки: (зб. наук. праць): КНЕУ, 2008. – №10. – С. 175
6. К. Кравчук Неподнятая целина / К. Кравчук, А. Турпак // “Контракты”. – № 38. – 2008. – С 25–29.
7. Мороз О. О. Діяльність інтегрованих сільськогосподарських підприємств / О.О. Мороз // Економіка АПК, 2010. – № 4. – С. 96–103.
8. Нестерчук Ю. О. Аграрно-промислові об’єднання в інноваційній структурі АПК / Ю.О. Нестерчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2008. – № 8/1(31). – С. 8–15.
9. Нестерчук Ю.О. Тенденції розвитку холдингів в АПК / Ю. О. Нестерчук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/library.Php>
10. Офіційні сайти холдингів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://domik.volyn.ua/articles/top-25-lendlordiv-ukraini>
11. Хорунжий М.Й. Організаційно-економічні трансформації у сільськогосподарському виробництві в процесі його капіталізації / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. - 2005, № 10, С.51–57.
12. Michael E. Porter. Russian Competitiveness : Where Do We Stand? Institute for Strategy and Competitiveness. Harvard Business School. U.S.-Russian Investment Symposium. Boston, Massachusetts 13 November 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.isc.hbs.edu/pdf/CAON_Russia_2003_Harvard_Symposium